

---

## TYČINIO BANKROTO NUSTATYMO PROCESINĖS PROBLEMOS

**Remigijus Jokubauskas**

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Privatinės teisės institutas  
Elektroninis paštas remigijus@jokubauskas.org

**Vigintas Višinskis**

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Privatinės teisės institutas  
Elektroninis paštas visvigis@gmail.com

Pateikta 2020 m. spalio 9 d., parengta spaudai 2020 m. lapkričio 23 d.

DOI: 10.13165/JUR-20-27-2-15

**Santrauka.** Straipsnyje analizuojami tyčinio bankroto tikslai ir prašymų pripažinti bankrotą tyčiniu nagrinėjimo problemos, taip pat pateikiami siūlymai, kaip tobulinti tyčinio bankroto institutą. Aptariama, kokia yra tyčinio bankroto instituto istorinė raida, teisinis reguliavimas užsienio valstybėse.

Straipsnyje nagrinėjama, kokias teisinio reguliavimo naujoves tyčinio bankroto srityje įnešė Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas. Autorių nuomone, naujasis nemokumo proceso teisinis reguliavimas iš esmės pakeitė prašymų pripažinti bankrotą tyčiniu procedūrą, kadangi teismas turi ne tik spręsti dėl tyčinio bankroto pagrindų, bet ir ta pačia nutartimi, kuria išsprendžiamas šis klausimas, nuspręsti dėl asmenų, sukėlusių tyčinį bankrotą. Aptariama, kaip teismas tokio pobūdžio bylose privalo užtikrinti suinteresuotų asmenų teisės į teisingą teismą garantijas ir nemokumo (bankroto) proceso veiksmingumą. Nagrinėjama, koks yra tokiu atveju byloje dalyvaujančių asmenų statusas ir procesinės jų teisės bei pareigos.

**Reikšminiai žodžiai:** tyčinis bankrotas, teisė į teisingą teismą, nemokumo procesas.

## Įvadas

Tyčinis bankrotas yra nemokumo teisės institutas. Naujasis Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatyme<sup>1</sup> (toliau – JANĮ) nustatytas nemokumo proceso reglamentavimas iš esmės nepakeitė iki tol galiojusių materialųjų tyčinio bankroto pagrindų, tačiau modifikavo bankroto pripažinimo tyčiniu procedūrą. Viena esminių naujovių – reikalavimas pripažįstant bankrotą tyčiniu toje pačioje teismo nutartyje nustatyti asmenį (asmenis), kurio (kurių) veikimas ar neveikimas sukėlė tyčinį bankrotą<sup>2</sup>.

Deja, JANĮ parengiamuosiuose dokumentuose tyčinio bankroto instituto reformos pagrindai ir tikslai neaptariami<sup>3</sup>. Kita vertus, kadangi esminis JANĮ tikslas – veiksmingo nemokumo proceso užtikrinimas<sup>4</sup>, tyčinio bankroto instituto reglamentavimo pakeitimai turėtų būti vertinami atsižvelgiant į šį tikslą. Galiausiai veiksmingo nemokumo reikalavimas keliamas ir Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. birželio 20 d. direktyvoje (ES) 2019/1023 dėl prevencinio restruktūrizavimo sistemų, skolų panaikinimo ir draudimo verstis veikla ir priemonių restruktūrizavimo, nemokumo ir skolų panaikinimo procedūrų veiksmingumui didinti, kuria iš dalies keičiama Direktyva (ES) 2017/1132 (toliau – Direktyva), kurios nuostatos turės būti perkeliamos į nacionalinę teisę.

Tyčinio bankroto konstatavimas sukelia reikšmingas teises pasekmes, todėl prašymas pripažinti bankrotą tyčiniu privalo būti nagrinėjamas tinkamai, užtikrinant teisės į teisingą teismą reikalavimą ir iš jo kylančias garantijas. Tyčinio bankroto temos aktualumą rodo ne tik jį reglamentuojančių teisės aktų kaita, teismų praktikos šioje srityje gausa, bet ir tai, kad pastaraisiais metais tyčinių bankrotų skaičius didėja (1 lentelė).

### 1 lentelė. Bankroto bylų ir tyčinių bankrotų skaičius<sup>5</sup>

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Iškeltų bankroto bylų skaičius	1 554	1 686	1 986	2 741	2 973	1 815
Tyčinių bankrotų skaičius	16	47	64	96	120	70
Tyčinių bankrotų skaičius, procentais	1,03 %	2,79 %	3,22 %	3,50 %	4,04 %	3,86 %

1 „Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas“, TAR, 2019-06-27, Nr. 2019-10324.

2 „Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas“, *supra note*, 1: 70 straipsnio 3 dalis.

3 „2018 m. spalio 23 d. Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr. XIIIIP-2777“.

4 „Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas“, *supra note*, 1: 1 straipsnio 1 dalis.

5 „Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnybos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos parengta informacija“, žiūrėta 2020 m. spalio 2 d., <http://www.avnt.lt/veiklos-sritys/nemokumas-2/moni-bankrotas/tycinis-bankrotas/#Pirkimu%20planas>.

Šio straipsnio tikslas yra išnagrinėti pagrindines procesines JANĮ reglamentuojamo tyčinio bankroto nustatymo problemas. Šiam tikslui pasiekti keliami tokie uždaviniai: i) nustatyti tyčinio bankroto instituto tikslus, ii) išnagrinėti procesinius prašymo pripažinti bankrotą tyčiniu nagrinėjimo ypatumus, iii) įvertinti asmenų, atsakingų dėl tyčinio bankroto, nustatymo ir teisės į teisingą teismą užtikrinimo suderinamumo problemą. Atlikus šią analizę, straipsnyje siūloma, kaip galima tobulinti esamą tyčinio bankroto institutą. Straipsnyje nenagrinėjami tyčinio bankroto pagrindai, kadangi jų tyrimas yra atskiro tyrimo objektas.

Straipsnyje naudojami įprasti tokiems tyrimams istorinis, loginis, sisteminis ir apibendrinamasis metodai. Remiantis istoriniu metodu įvertinama tyčinio bankroto instituto reglamentavimo raida Lietuvos nemokumo teisėje, lyginamuoju aspektu vertinami kai kurių užsienio valstybių teisinio reguliavimo pavyzdžiai. Reikia pasakyti, kad analizuojami užsienio valstybių teisinio reguliavimo pavyzdžiai skirti tik tyčinio bankroto instituto tikslams iliustruoti ir gilesnė lyginamoji analizė neatliekama. Loginis ir apibendrinamasis metodai taikomi analizuojant sistemes tyčinio bankroto problemas ir teikiant siūlymus dėl šio instituto tobulinimo.

Teisės doktrinoje tyčinio bankroto analizei neskiriama daug dėmesio. Kai kurie tyčinio bankroto ir teismo aktyvumo tokio pobūdžio bylose nustatymo aspektai nagrinėti A. Milinio ir N. Strikulio<sup>6</sup> bei kitų autorių<sup>7</sup> darbuose. Vertinant istorinę tyčinio bankroto instituto raidą, reikšmingi prof. Vlodo Mačio darbai<sup>8</sup>. Darbų, kuriuose būtų nagrinėjamos procesinės bankroto pripažinimo tyčiniu problemos, beveik nėra. Be to, kol kas kasacinis teismas nėra pasisakęs dėl JANĮ nustatyto tyčinio bankroto nustatymo procesinių klausimų, todėl šiame straipsnyje remiamasi iki šiol formuota aktualia teismų praktika ir naujausiais Lietuvos apeliacinio teismo praktikos pavyzdžiais. Tai taip pat pagrindžia šio tyrimo aktualumą.

## 1. Tyčinio bankroto tikslai

Siekiant atskleisti tyčinio bankroto procesines problemas, reikia įvertinti tyčinio bankroto sampratą ir nustatyti šio instituto tikslus. Jiems nustatyti aktuali istorinė tyčinio bankroto instituto raida. Prof. V. Mačys savo sudarytame Civilinio proceso paskaitų rinkinyje (1924 m.) nurodo, kad tarpukario nemokumo teisėje buvo išskiriamos kelios skolininko nemokumo (bankroto) rūšys: i) nelaimingas neišsimokėjimo

6 Albertas Milinis, Nerijus Strikulyš, „Nusikalstamas ir tyčinis bankrotas: teorija ir praktika“, *Jurisprudencija* 23, 2 (2016): 249–268.

7 Salvija Kavalnė ir kt., *Bankroto teisė. Pirmoji knyga* (Vilnius: Justitia, 2009); Vigintas Višinskis, Remigijus Jokubauskas, „Teismo vaidmuo juridinių asmenų nemokumo procese“, *Jurisprudencija* 26, 2 (2019): 442–456; Remigijus Jokubauskas, Mykolas Kirkutis, Vigintas Višinskis, „Bankroto proceso ne teismo tvarka taikymo ir vykdymo problemos“, *Jurisprudencija* 27, 1 (2020): 166–186; Egidija Tamošiūnienė, Vigintas Višinskis, Mykolas Kirkutis, Remigijus Jokubauskas, „Juridinių asmenų nemokumo proceso veiksmingumo užtikrinimas“, *Teisė* 116 (2020): 24–35.

8 Vladas Mačys, *Civilinio proceso paskaitos* (Teisų fakulteto leidinys, 1924).

mas, ii) neišsimokėjimas dėl neatsargumo (paprastas neišsimokėjimas), iii) neišsimokėjimas pikta valia<sup>9</sup>. Tiek antruoju, tiek trečiuoju atveju skolininkui buvo taikoma iš esmės baudžiamoji atsakomybė, ribojama teisė užsiimti veikla, pripažįstami niekiniais skolininko atlikti mokėjimai ir kitos priemonės. Galima teigti, kad pagrindinės tyčinio bankroto funkcijos (tikslai) Lietuvos tarpukario teisėje buvo baudžiamoji (taikant skolininkui baudžiamąją atsakomybę) ir kompensacinė (siekiant sukaupti kuo daugiau skolininko turto bankroto procese).

Tyčinio bankroto institutas įtvirtintas 1992 m. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo<sup>10</sup> 5 straipsnyje, kuriame nurodoma, kad tyčinis bankrotas – teismo sprendimu nustatyta įmonės veika, kuria siekiama išvengti visiško ar dalinio atsiskaitymo su kreditoriais. Teismas, nustatęs tyčinį įmonės bankrotą, turi išnagrinėti šios įmonės per paskutinius 12 mėnesių iki bylos iškėlimo dienos sudarytus sandorius ir įvertinti jų teisėtumą. Turtas, perleistas pagal teismo pripažintus negaliojančius sandorius, turi būti nukreiptas kreditorių reikalavimams patenkinti. Nustačius tyčinį įmonės bankrotą, kreditoriai, kuriems skolų grąžinimo terminai dar nesuėjo, turi teisę reikalauti grąžinti skolas nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos. Tyčinio įmonių bankroto atveju kreditorių reikalavimai tenkinami šio įstatymo nustatyta tvarka. Atsakomybę už veikas, kurios buvo tyčinio įmonių bankroto priežastis, nustato Lietuvos Respublikos įstatymai. 1997 m. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo<sup>11</sup> 2 straipsnio 11 dalis reglamentavo, kad tyčinis bankrotas – privedimas įmonės prie bankroto tyčia, jei tuo padaroma turtinė žala kreditoriui, akcininkui ar kitam asmeniui. Šio teisės akto 24 straipsnyje buvo reglamentuojama bankroto administratoriaus teisė reikšti ieškinius dėl sandorių negaliojimo pripažinus bankrotą tyčiniu. Iki 2001 m. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo (toliau – ĮBĮ)<sup>12</sup> priėmimo, tyčinis bankrotas buvo suprantamas kaip netinkamas įmonės valdymas, kuris sukelia žalą kreditoriams ir (ar) akcininkams. Vis dėlto teisės aktuose tyčinio bankroto nustatymo procedūra neregamentuojama. ĮBĮ kodifikavo tyčinio bankroto pagrindus, nustatė jo taikymo pasekmes, tačiau, skirtingai nei šiuo metu galiojantis JANĮ, nekėlė reikalavimo nustatyti asmenis, sukėlusius tyčinį bankrotą. Atitinkamai tyčinio bankroto institutas įtvirtintas ir JANĮ.

Analizuojant tyčinio bankroto instituto tikslus svarbu įvertinti, kokie yra šio instituto tikslai kitų valstybių teisėje. Pateikiami teisinio reguliavimo pavyzdžiai rodo, kad valdymo organų neteisėti veiksmai sąmoningai privedant įmonę prie bankroto yra reguliuojami civilinės ir (ar) baudžiamosios teisės. Šitaip užsienio valstybėse atskiriamas kompensacinis (žalos atlyginimo) ir baudžiamasis tikslai.

9 Mačys, *supra note*, 8: 411.

10 „1992 m. rugsėjo 15 d. priimtas Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas Nr. I-2880“.

11 „Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas“, *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 64-1500.

12 „Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas“, *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 31-1010; 200.

Pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės 1986 m. nemokumo įstatyme (1986 *Insolvency act*)<sup>13</sup> išskiriamos dvi įmonės vadovų atsakomybės rūšys: neleistina prekyba (angl. *wrongful trading*) ir apgaulinga prekyba (angl. *fraudulent trading*). Neleistina prekyba reglamentuojama minėto įstatymo 214 straipsnyje. Šiuo atveju vertinama, ar įmonės vadovas, įmonei susidūrus su nemokumo problemomis, ėmėsi visų reikiamų veiksmų, siekdamas sumažinti kreditorių nuostolius (angl. *that person took every step with a view to minimising the potential loss to the company's creditors*). Tokiu atveju įmonės vadovui gali būti taikoma civilinė atsakomybė. Apgaulinga prekyba reglamentuojama minėto įstatymo 213 straipsnyje. Šiuo atveju svarbu, ar įmonės likvidavimo metu nustatoma, jog ji buvo valdoma siekiant apgauti įmonės kreditorius (angl. *defraud creditors*) ar kitų asmenų kreditorių arba siekiant apgaulingų tikslų. Teismas tokiu atveju, pagal likviduotojo pareiškimą, gali pripažinti, kad visi asmenys, sąmoningai prisidėję prie tokios įmonės veiklos, laikomi atsakingais. Tokiu atveju įmonės vadovui ar kitiems susijusiems asmenims gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė. Taigi Jungtinės Karalystės 1986 m. nemokumo įstatyme aiškiai atskiriamos dvi procedūros, susijusios su įmonės vadovų atsakomybės vertinimu, kilus įtarimų dėl jų neteisėtų veiksmų (netinkamo įmonės valdymo). O, pavyzdžiui, Vokietijos baudžiamajame kodekse (*Strafgesetzbuch*)<sup>14</sup> iš esmės tyčinio bankroto veiksmai yra kriminalizuoti ir už tokio pobūdžio veiksmus nustatyta baudžiamoji atsakomybė<sup>15</sup>. Jungtinėse Amerikos Valstijose (toliau – JAV) už tyčinius veiksmus, privedusius įmonę prie bankroto (angl. *bankruptcy fraud*), baudžiamoji atsakomybė nustatyta JAV Kodekso 18 dalies 9 skyriuje<sup>16</sup>. Taigi užsienio valstybėse tyčinis bankrotas (jam prilygintinas institutas) yra aiškiai atskiriamas pagal tai, kokią funkciją jis atlieka – baudžiamąją ar kompensacinę.

Pagal JANĮ 70 straipsnio 1 dalį teismas pripažįsta bankrotą tyčiniu, jeigu nustato, jog juridinio asmens nemokumas kilo dėl sąmoningai blogo juridinio asmens valdymo (veikimu ir (ar) neveikimu) ir (ar) juridinio asmens vardu sudarytų sandorių, kai tapo žinoma ar turėjo būti žinoma, kad jų sudarymas pažeidžia kreditorių teises ir (arba) teisėtus interesus. Ši tyčinio bankroto samprata iš esmės atitinka tyčinio bankroto sąvoką, nustatytą Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo (toliau – ĮBĮ) 2 straipsnio 12 dalyje<sup>17</sup>. JANĮ 70 straipsnio 2 dalyje nustatyti tyčinio bankroto požymiai. Taigi tyči-

13 „Jungtinės Karalystės 1986 m. nemokumo įstatymas“, žiūrėta 2020 m. lapkričio 23 d., <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/45/contents>.

14 „Vokietijos baudžiamasis kodeksas“, žiūrėta 2020 m. lapkričio 23 d., <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>.

15 *Ibid*, 283–283d straipsniai.

16 „JAV kodeksas“, *Legal Information Institute*, žiūrėta 2020 m. lapkričio 23 d., <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/part-I/chapter-9>; Albertas Milinis, Nerijus Strikulyš, „Nusikalstamas ir tyčinis bankrotas: teorija ir praktika“, *Jurisprudencija* 23, 2 (2016): 265.

17 Tyčinis bankrotas – įmonės privedimas prie bankroto sąmoningai blogai valdant įmonę (veikimu, neveikimu) ir (arba) sudarant sandorius, kai buvo žinoma ar turėjo būti žinoma, kad jų sudarymas pažeidžia kreditorių teises ir (arba) teisėtus interesus.

nis bankrotas siejamas su netinkamu, teisei priešingu įmonės valdymu ir (ar) kreditorių interesus pažeidžiančių sandorių sudarymu, kurie lemia jos bankrotą.

Nuosekliai formuojamoje Lietuvos teismų praktikoje pripažinta, kad „<...> esminis tyčinio bankroto elementas – tai įmonės privedimas prie bankroto sąmoningais veiksmais, todėl turi būti nustatytas ryšys tarp sąmoningai blogo įmonės valdymo ir įmonės nemokumo – jei nebūtų buvę sąmoningų į įmonės padėties bloginimą nukreiptų veiksmų, įmonė nebūtų tapusi nemoki“<sup>18</sup>. Tai reiškia, kad tyčinis bankrotas siejamas tik su sąmoningu blogu įmonės valdymu, kuris nulėmė įmonės bankrotą. Vien atskirų, pavienių veiksmų, rodančių formalius tyčinio bankroto požymius, nustatymas nėra pakankamas pagrindas pripažinti įmonės bankrotą tyčiniu<sup>19</sup>.

Sistemiškai aiškinant tyčinio bankroto procesą reglamentuojančias teisės aktų normas, teismų praktiką, be bendrojo prevencinio tikslo skatinti įmonių valdymo organus tinkamai vadovauti įmonei, gali būti išskiriamas keturios tyčinio bankroto pasekmės, kurios iš esmės atitinka tyčinio bankroto instituto tikslus:

- 1) teisės kreiptis į teismą dėl įmonės sandorių pripažinimo negaliojančiais JANĮ 71 straipsnyje nustatytais pagrindais ir tvarka suteikimas nemokumo administratoriui<sup>20</sup>;
- 2) prokuroro informavimas dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo<sup>21</sup>;
- 3) teisės taikyti JANĮ 13 straipsnio 2 dalyje nustatytas sankcijas suteikimas teismui;
- 4) teisės reikšti tiesioginius ieškinius bendrovės vadovams ir (ar) dalyviams suteikimas kreditoriams<sup>22</sup>.

Nurodytos 1–3 bankroto pripažinimo tyčiniu pasekmės iš esmės yra formalios. Šie veiksmai gali būti atliekami bet kurioje bankroto proceso stadijoje. Jų tikslas yra suteikti teisę ginčyti įmonės sandorius ir taikyti viešojoje teisėje numatytas sankcijas įmonės vadovui dėl netinkamo įmonės valdymo ir jos bankroto sukėlimo. Šie tikslai rodo baudžiamąjį ir kompensacinį (panaikinus įmonės sandorius, taikant restituciją, didinamas įmonės turto aktyvas) tyčinio bankroto tikslus.

Pirma, nemokumo administratorius turi teisę kreiptis į teismą dėl įmonės sandorių pripažinimo negaliojančiais ir pagal bendrąją JANĮ 64 straipsnio 1 dalyje suteiktą teisę dėl sandorių ginčijimo. Taigi nemokumo administratorius gali kreiptis

18 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-597/2013“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 4 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=6308d0bfff22-4342-b222-b7e48e39709b>.

19 „Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. rugsėjo 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1517-407/2020“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 29 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=9e9b9343-e53d-4d4c-8a04-4e346916ef69>.

20 „Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas“, *supra note*, 1: 73 straipsnis.

21 „Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas“, *supra note*, 1: 71 straipsnio 4 dalis.

22 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-115-915/2017“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugpjūčio 29 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=cfe11335-348c-4f12-b146-c2b83514e422>.

dėl įmonės sandorių ginčijimo į teismą ir nepripažinus bankroto tyčiniu. Sandorių ginčijimą pripažinus bankrotą tyčiniu reglamentuoja JANĮ 72 straipsnis. Šio straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad nemokumo administratorius per 6 mėnesius nuo teismo nutarties pripažinti bankrotą tyčiniu įsiteisėjimo dienos turi teisę kreiptis į teismą: 1) dėl juridinio asmens sudarytų sandorių, kurie yra priešingi jo veiklos tikslams ir (arba) galėjo turėti įtakos tam, kad juridinis asmuo negali atsiskaityti su kreditoriais, pripažinimo negaliojančiais; 2) dėl juridinio asmens sudarytų sandorių, kurių jis sudaryti neprivalėjo, jeigu šie sandoriai pažeidžia kreditoriaus teises, o juridinis asmuo apie tai žinojo ar turėjo žinoti (*actio Pauliana*), pripažinimo negaliojančiais. Kyla klausimas, ar JANĮ 72 straipsnio 1 dalis reiškia, kad pripažinus įmonės bankrotą tyčiniu nemokumo administratorius įmonės sandorių negali ginčyti kitais pagrindais? Manytina, kad šioje teisės normoje nustatytas sandorių negaliojimo pagrindų sąrašas negali būti aiškinamas kaip baigtinis ir nemokumo administratorius turi teisę ginčyti įmonės sandorius ir kitais įstatyme nustatytais pagrindais.

JANĮ 72 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad JANĮ 72 straipsnio 1 dalyje nurodytu atveju laikoma, jog senaties terminai kreiptis į teismą yra nepraleisti. Vertinant tokio termino kreiptis dėl sandorių pripažinimo negaliojančiais tikslą, galima teigti, kad jis yra drausminamojo pobūdžio, skatinantis nevilkinti sandorių ginčijimo proceso ir kuo greičiau kreiptis į teismą. Tačiau neaiškus šioje normoje naudojamo ieškinio senaties termino tikslas. Kaip vertinamas šis terminas – ar jis reiškia terminą dėl sandorių nuginčijimo, kuris pakeičia Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK)<sup>23</sup> 1.125 straipsnyje nustatytus ieškinio senaties terminus, ar siejamas su JANĮ 64 straipsnio 1 dalyje nustatytą 6 mėnesių terminu dėl kreipimosi dėl sandorių panaikinimo? Toks neapibrėžtumas kelia problemų dėl teisinio tikrumo. Lingvistiškai aiškinant JANĮ 72 straipsnio 2 dalyje nustatytą teisės normą, manytina, kad ji siejama su CK nustatytu ieškinio senaties terminu. Tačiau teisinių santykių stabilumo ir tikrumo principams prieštarautų aiškinimas, kad, pripažinus įmonėse bankrotą tyčiniu, nemokumo administratorius turi teisę kreiptis dėl bet kurio galimai neteisėto sandorio pripažinimo negaliojančiu. Akivaizdu, kad šios materialinės teisės normos tikslų ir taisyklių taikymas reikalauja išsamesnio tyrimo, kuris nėra šio straipsnio tikslas, tačiau jos analizė teisės doktrinoje būtų itin reikšminga.

Antra, kyla abejonių dėl JANĮ 71 straipsnio dalies 4 punkte nustatytos teismo pareigos informuoti prokurorą tikslo ir formuluotės. Šiame straipsnyje nustatyta, kad teismas ne vėliau kaip kitą darbo dieną nuo nutarties pripažinti bankrotą tyčiniu įsiteisėjimo dienos šios nutarties kopiją pateikia prokurorui dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo. Suprantama, kad šios normos tikslas yra informuoti prokurorą apie galimai nusikalstamos veikos požymius turinčius veiksmus. Tačiau jau CPK 300 straipsnis nustato teismo pareigą informuoti prokurorą apie veiksmus, kurie galimai turi nusikalstamos veikos požymių. Taip pat tokią informaciją galėtų suteikti ir nemokumo administratorius. Todėl abejotina, ar toks tyčinio bankroto tikslas yra pagrįstas

23 „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262; 200.



ir reikalingas. Be to, lingvistinis šios normos aiškinimas suponuoja, kad ikiteisminis tyrimas turi būti pradedamas įsiteisėjusios teismo nutarties pagrindu. Manytina, kad tokia šios normos formuluotė yra netinkama, kadangi bet kuriuo atveju prokuroras (ikiteisminio tyrimo pareigūnas) Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso nustatyta tvarka sprendžia dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo, o įsiteisėjusi teismo nutartis pripažinti bankrotą tyčiniu yra tik vienas duomenų, rodančių galimą nusi-kalstamą veiką, jos požymius. Todėl iš JANĮ 70 straipsnio 4 dalies normos turėtų būti išbraukti žodžiai „dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo“.

Trečia, JANĮ 13 straipsnio 2 dalies 2 punkte nustatyta, kad teismas turi teisę ap-riboti juridinio asmens vadovo teisę nuo 1 iki 5 metų eiti viešojo ir (ar) privataus juridinio asmens vadovo pareigas ar būti kolegialaus valdymo organo nariu, jeigu jis veikimu ar neveikimu sukėlė tyčinį bankrotą. Diskutuotina dėl šios sankcijos tikslingumo siejant ją su tyčinio bankroto nustatymu. Ribojimai eiti vadovaujančias pareigas nustatyti ir už kitus veiksmus, susijusius su netinkamu įmonės valdymu ir nepakankamu bendradarbiavimu nemokumo procese (JANĮ 13 straipsnio 2 dalies 1 ir 3 punktai). Be to, vien tai, kad įmonės bankrotas bus pripažintas tyčiniu, savaime nereiškia minėtos sankcijos taikymo, kadangi teismas vis tiek turės spręsti dėl jos pagrindų ir tikslingumo.

Ketvirta, kreditoriaus teisės reikšti tiesioginį ieškinį po bankroto proceso sutei-kimas siejamas išimtinai su kreditorių materialinių teisių apsauga ir jų įgyvendini-mu. Todėl, skirtingai nei kiti tyčinio bankroto tikslai, šis tikslas įgyvendinamas tik po bankroto proceso, kai paaiškėja, kokių kreditorių konkretūs reikalavimai lieka nepa-tenkinti. Bankroto procesui pasibaigus, kreditoriams, kurių reikalavimai liko nepa-tenkinti, suteikiama teisė kreiptis į teismą su tiesioginiu ieškiniu: „<...> pasibaigus ju-ridiniam asmeniui, kuris buvo skolingas savo kreditoriui bankroto byloje neišieškotą finansinio reikalavimo sumą, pasibaigia ir bankroto byla, kurioje teikiamas priorite-tas visų to juridinio asmens kreditorių lygiateisiškumui. Nuo to momento kiekvienas dėl tyčinio bankroto likviduotos bendrovės kreditorius, kurio finansiniai reikalavi-mai (jų dalis) nebuvo patenkinti bankroto byloje, turi teisę individualiai reikšti tie-sioginius reikalavimus dėl žalos (skolininkės bankroto byloje neišieškotos finansinio reikalavimo sumos) atlyginimo atsakingam dėl tyčinio bankroto asmeniui.“<sup>24</sup>.

Autorių nuomone, iš esmės pagrindinė ekonominė (kompensacinė) nauda įmo-nės kreditoriams, pripažinus bankrotą tyčiniu, – teisė reikšti tiesioginį ieškinį bend-rovės vadovams ir (ar) dalyviams. Manytina, kad būtent šis tyčinio bankroto tikslas ir yra esminis, kadangi tokiu atveju kreditoriams sudaroma galimybė atgauti savo rei-kalavimą. Likę tyčinio bankroto padariniai yra šalutiniai, tiesiogiai nesusiję su įmo-nės bankroto proceso veiksmingumo užtikrinimu. Kyla klausimas, ar, atsižvelgiant į prašymų pripažinti bankrotą tyčiniu nagrinėjimo sudėtingumą, kompleksiskumą, bankroto proceso operatyvumo reikalavimą, šis tikslas kelia būtinybę nustatyti ne tik

24 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-115-915/2017“, *supra note*, 22.



tyčinio bankroto požymius, bet ir asmenį (asmenis), kurio (kurių) veikimas ar neveikimas sukėlė tyčinį bankrotą bankroto byloje? Kodėl tokios aplinkybės negalėtų būti nustatomos po bankroto proceso, atskiroje byloje?

Bet kuriuo atveju, pripažinus bankrotą tyčiniu, įmonės kreditoriai teisę reikšti reikalavimą atsakingiems už tyčinį bankrotą asmenims turės tik esant dviem sąlygoms: pasibaigus bankroto procesui ir likus nepatenkinam jų reikalavimui bei inicijuojant naują civilinę bylą. Pažymėtina, kad tokia civilinė byla taip pat pasižymi specifinėmis įrodinėjimo taisyklėmis: „<...> civilinės bylos dėl žalos, atsiradusios dėl tyčinio bankroto, atlyginimo procesui būdingas specifinis civilinės atsakomybės sąlygų, būtinų juridinio asmens vadovo atsakomybei atsirasti, įrodinėjimo procesas: dvi civilinės atsakomybės sąlygos – vadovo neteisėti veiksmai ir kaltė – laikytinos nustatytomis prejudicinių faktų forma, kitos dvi civilinės atsakomybės sąlygos – žala bei priežastinis neteisėtų veiksmų ir žalos ryšys – yra preziumuojamos. Juridinio asmens vadovas, pripažintas kaltu dėl tyčinio bankroto, gali gintis, siekdamas paneigti šias prezumpcijas, tačiau dar kartą akcentuotina, kad būtent jam ir tenka procesinė pareiga įrodinėti, kad jo veiksmai nėra žalos atsiradimo pagrindas.“<sup>25</sup>

Taigi savaime bankroto pripažinimas tyčiniu iš esmės konkrečių materialinių pasekmių kreditoriams nesukelia, tik supaprastina bylinėjimosi procesą reiškiant ieškinį dėl žalos atlyginimo pasibaigus bankroto procesui (sumažina civilinės atsakomybės įrodinėjimo apimtį). Be to, kitas tokio proceso privalumas kreditoriams yra tai, kad šias aplinkybes už juos gali įrodyti nemokumo administratorius, jei jis kreipiasi dėl bankroto pripažinimo tyčiniu. Galima teigti, kad teismo nutartis, kuria bankrotas pripažįstamas tyčiniu, primena sprendimo dėl ieškinio pagrindo<sup>26</sup> tikslus ir esmę dėl kreditoriui padarytos žalos atlyginimo (nepatenkinto bankroto procese finansinio reikalavimo ar jo dalies), kadangi sprendimas iš esmės priimamas tik kreditoriui savarankiškai inicijavus civilinę bylą po bankroto proceso. Teisę reikšti tiesioginį ieškinį nėra skirta kolektyvinei kreditorių interesų apsaugai, tai priemonė individualiam kreditoriui savarankiškai patenkinti savo reikalavimą.

Taigi, sistemiškai nagrinėjant, kaip įgyvendinama kreditoriaus teisę reikšti reikalavimą dėl žalos atlyginimo pripažinus bankrotą tyčiniu, galima teigti, kad ji susideda iš dviejų stadijų:

- 1) kreditorius (nemokumo administratorius) bankroto procese įrodo tyčinio bankroto požymį (-ius) ir asmenis, sukėlusius tyčinį bankrotą, ir jų neteisėtus veiksmus (bankroto byla);
- 2) kreditorius naujoje civilinėje byloje įrodinėja tyčinį bankrotą sukėlusią asmenų jam padarytos žalos dydį ir priežastinį ryšį (nauja civilinė byla).

25 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-456-378/2018“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugpjūčio 28 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaikes/tekstas.aspx?id=9f7a0bae-1af6-422b-bf78-8a9ef1ceabef>.

26 „Civilinio proceso kodeksas“, 261 straipsnio 3 dalis

Kita vertus, bankroto proceso metu kreditoriams suteikiama teisė reikšti tiesioginį ieškinį įmonės vadovams ir (ar) dalyviams, kai šie subjektai padaro tiesioginę žalą kreditoriui (CK 6.263 straipsnio pagrindu), jų neteisėti veiksmai nukreipti į konkretaus kreditoriaus teisių pažeidimą<sup>27</sup>. Taigi kreditoriai teisę reikšti tiesioginį ieškinį bankrutavusios įmonės vadovams ir (ar) dalyviams dėl konkrečios žalos atlyginimo turi nepriklausomai nuo bankroto pripažinimo tyčiniu.

Taigi, atsižvelgiant į JANĮ nustatytą bankroto pripažinimo tyčiniu modelį, kyla problemų dėl nemokumo (bankroto) proceso veiksmingumo užtikrinimo: i) tyčinio bankroto nustatymo procedūra yra teisiškai sudėtinga, todėl abejotina, ar ji gali būti atliekama šio proceso pradžioje, kai neatliktas įmonės veiklos tyrimas, nepatvirtinti kreditorių reikalavimai. Todėl kyla problemų dėl tyčinio bankroto tikslų suderinamumo; ii) asmenų, sukėlusių tyčinį bankrotą, nustatymas iš esmės reikšmingas tik kreditoriui, po bankroto įgyvendinanciam savo teisę kreiptis į teismą su šiuo ieškiniu dėl žalos atlyginimo, ir nesiejamas su kolektyviniais kitų kreditorių interesais; iii) galiojantis teisinis reglamentavimas leidžia kreditoriui ir nepripažinus bankroto tyčiniu reikšti tiesioginį ieškinį dėl jam padarytos žalos atlyginimo; iv) net ir nustačius asmenis, sukėlusius tyčinį bankrotą bankroto procese, tokie asmenys gali paaiškėti ir kreditoriui po bankroto proceso pabaigos reiškiant ieškinį dėl žalos atlyginimo, todėl tokiu atveju iš naujo reikia spręsti dėl kitų už tyčinį bankrotą atsakingų asmenų.

Autorių nuomone, nurodytos tyčinio bankroto pasekmės iš esmės atitinka šio instituto tikslus, kurie yra labiau baudžiamojo pobūdžio ir siejami ne su kreditorių kaip visumos turtinių interesų gynimu, o su sankcijų taikymu asmenims, atsakingiems už sąmoningą, blogą įmonės valdymą, nulėmusį bankrotą, ir palengvinimu kreditoriui bylinėjantis dėl jam padarytos žalos atlyginimo po bankroto proceso.

## 2. Prašymo pripažinti bankrotą tyčiniu nagrinėjimas

JANĮ 71 straipsnis reglamentuoja bankroto pripažinimo tyčiniu tvarką. Šiame straipsnyje nustatytos tik kai kurios tyčinio bankroto nustatymui reikšmingos procesinės taisyklės (asmenų, turinčių teisę teikti prašymus dėl bankroto pripažinimo tyčiniu, informavimas ir įrodymų rinkimas). Todėl visiems procesiniams klausimams, kurių nereglamentuoja JANĮ, taikomos CPK nuostatos<sup>28</sup>. Teismų praktikoje, aiškinant ĮBĮ, buvo nurodoma, kad įstatymas tiesiogiai nenustato, ar klausimas dėl bankroto pripažinimo tyčiniu turi būti sprendžiamas atskiroje civilinėje byloje, ar bankroto byloje. Pripažįstama, kad klausimo, ar bankrotas yra tyčinis, sprendimas yra tik vienas iš bankroto procedūros etapų ir laikomas bankroto proceso

27 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-232-701/2020“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 9 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprenvimupaiaska/tekstas.aspx?id=f8fcbef9-f1b2-44de-b2eb-3384b1cb8b27>.

28 „Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas“, *supra note*, 1: 15 straipsnio 2 dalis.

dalimi<sup>29</sup>. Todėl prašymo dėl bankroto pripažinimo tyčiniu nagrinėjimas neturėtų būti išskiriamas į naują bylą.

Toliau straipsnyje aptariami kai kurie procesiniai prašymų pripažinti bankrotą tyčiniu nagrinėjimo aspektai: i) kokie asmenys turi teisę teikti prašymą pripažinti bankrotą tyčiniu ir kaip ši teisė turi būti įgyvendinama, ii) kokie reikalavimai keliami prašymui pripažinti bankrotą tyčiniu kaip procesiniam dokumentui, iii) kokia yra prašymo pripažinti bankrotą tyčiniu nagrinėjimo tvarka.

Pirma, svarstyтина, kokie asmenys turi teisę teikti prašymą pripažinti bankrotą tyčiniu ir kaip ši teisė turi būti įgyvendinama. JANĮ 71 straipsnio 1 dalis nustato asmenis, turinčius teisę kreiptis į teismą su prašymu dėl bankroto pripažinimo tyčiniu. Tokią teisę turi kreditorius ir nemokumo administratorius. Kreditoriumi laikomas asmuo, kurio finansinį reikalavimą nemokumo procese patvirtino teismas (bankroto procesui vykstant ne teismo tvarka – kreditorių susirinkimas)<sup>30</sup>. Taip pat teismas turi teisę pripažinti bankrotą tyčiniu *ex officio*. Įstatymas nei nemokumo administratoriui, nei kreditoriui nenustato pareigos kreiptis į teismą dėl bankroto pripažinimo tyčiniu. JANĮ 59 straipsnio 6 punktas tik nustato, kad, įsiteisėjęs teismo nutarčiai iškelti bankroto bylą, nemokumo administratorius sprendžia dėl kreipimosi į teismą dėl bankroto pripažinimo tyčiniu. Todėl kiekvienu atveju asmenys, nustatyti JANĮ 71 straipsnio 1 dalyje, remdamiesi dispozityvumo principu, sprendžia dėl tokio prašymo teikimo teismui poreikio ir tikslingumo.

Taigi, pagal JANĮ, teisė kreiptis į teismą dėl bankroto pripažinimo tyčiniu yra kiekvieno kreditoriaus individuali teisė, įgyvendinama individualiai. Tačiau svarstyтина, ar, atsižvelgiant į prašymo pripažinti bankrotą tyčiniu pobūdį, tokio prašymo sukeliamas teisinės pasekmės visiems įmonės kreditoriams, bankroto, kaip kolektyvinio proceso, prigimtis, įstatymu neturėtų būti ši teisė suteikiama ne atskirai kiekvienam kreditoriui, o jų daugumai (susirinkimui). Pažymėtina, kad 1992 m. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo<sup>31</sup> 5 straipsnyje buvo teigiama, kad įmonių tyčinis bankrotas gali būti nustatomas teismo iniciatyva pagal kreditorių susirinkimo arba atskirų kreditorių pareiškimus. Esminius klausimus įmonės bankroto procese sprendžia kreditorių susirinkimas. Kreditorių, kaip visumos, teisė spręsti bankrutuojančios įmonės reikalus – tai jų autonomijos principo išraiška<sup>32</sup>. Bankroto procese skiriamos individualios<sup>33</sup> ir kolek-

29 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-284-611/2018“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 18 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=a7a0015d-c1e8-4099-86e3-7a0065992ede>.

30 „Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas“, *supra note*, 1: 42 straipsnis.

31 „Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas“, *Lietuvos aidas*, Nr. 191; 1992, Nr. 29-843.

32 „Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas“, *Lietuvos aidas*, Nr. 191; 1992, Nr. 29-843 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-56-421/2015“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugpjūčio 28 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=057341f5-9d53-4c8f-b530-e1bae6793024>.

33 „Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas“, *supra note*, 1: 43 straipsnis.

tyvinės<sup>34</sup> kreditorių teisės, kurios atitinkamai įgyvendinamos kiekvieno kreditoriaus valia arba kreditoriams balsuojant kreditorių susirinkime<sup>35</sup>. Todėl, atsižvelgiant į nurodytus tyčinio bankroto tikslus ir prašymo bankroto pripažinimo tyčiniu ypatumus, svarstytina, ar teisė kreiptis į teismą su prašymu pripažinti bankrotą tyčiniu neturėtų būti priskiriama prie kolektyvinių kreditorių teisių. Tokiu atveju kreditoriai, siekdami šią teisę įgyvendinti, turėtų balsuoti kreditorių susirinkime. Kreditoriams priėmus tokią sprendimą, ji turėtų įgyvendinti nemokumo administratorius, kreipdamasis į teismą su prašymu pripažinti bankrotą tyčiniu. Manytina, kad tokiu atveju būtų užtikrinama, jog prašymo dėl bankroto pripažinimo tyčiniu pateikimas teismui yra daugelio kreditorių siekis. Tačiau bet kuriuo atveju prašymą teismui pripažinti bankrotą tyčiniu, nepriklausomai nuo kreditorių pozicijos, turi teikti nemokumo administratorius. Be to, jei keli asmenys teikia prašymą pripažinti bankrotą tyčiniu, tokie prašymai, atsižvelgiant į proceso ekonomiško, koncentracijos principus ir tyčinio bankroto nustatymo procesinius ypatumus, turėtų būti sujungiami ir nagrinėjami kartu (CPK 136 straipsnio 1 dalis).

Taip pat kyla klausimų dėl nemokumo administratoriaus teisės kreiptis į teismą su prašymu pripažinti bankrotą tyčiniu įgyvendinimo. JANĮ 64 straipsnio 1 dalies 2 punkte nustatyta, kad įsiteisėjus teismo nutarčiai išskelti bankroto bylą nemokumo administratorius ne vėliau kaip per 6 mėnesius nuo dokumentų apie juridinio asmens sandorių sudarymą gavimo dienos patikrina juridinio asmens sandorius, sudarytus per ne trumpesnę kaip 3 metų laikotarpį iki bankroto bylos iškelimo dienos, ir kreipiasi į teismą dėl bankroto pripažinimo tyčiniu, jeigu padaro prielaidą, kad yra tyčinio bankroto požymių. Lingvistinis šios normos aiškinimas leidžia teigti, kad įstatymas nustato terminą, per kurį nemokumo administratorius turi teisę kreiptis į teismą su prašymu pripažinti bankrotą tyčiniu, – šią teisę nemokumo administratorius turi įgyvendinti per 6 mėnesius nuo dokumentų apie juridinio asmens sandorių sudarymą gavimo dienos. Be to, šį terminą teismas gali pratęsti vieną kartą ne ilgesniam kaip 6 mėnesių laikotarpiui<sup>36</sup>. Vis dėlto kyla klausimų dėl tokio termino prigimties ir tikslų. Ar šis terminas laikytinas naikinamuoju ar atnaujinamuoju? Nuo kurio momento pradedama skaičiuoti šio termino pradžia, jei tarp įmonės vadovo ir nemokumo administratoriaus kyla ginčas dėl dokumentų neperdavimo ar atsakingi asmenys šiuos dokumentus vengia perduoti? Manytina, kad, atsižvelgiant į tyčinio bankroto instituto tikslus, minėtas terminas yra atnaujinamasis. Jo pradžia turėtų būti siejama su teisės pažeidimo nustatymo momentu, t. y. kai administratorius nustato įmonės netinkamą valdymą, kuris gali būti vertinamas kaip tyčinio bankroto pagrindas.

Atsižvelgiant į tai, kad nemokumo administratorius bankroto procese atstovauja visiems kreditoriams, jis, ketindamas kreiptis į teismą su prašymu pripažinti bankrotą

34 „Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas“, *supra note*, 1: 44 straipsnis.

35 Vilija Mikuckienė, „Kreditorių teisių įgyvendinimas bankroto procese“, *Jurisprudencija* 77, 69 (2005): 33–40.

36 „Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas“, *supra note*, 1: 64 straipsnio 2 dalis.

tyčiniu, apie tai turėtų iš anksto prieš protingą terminą informuoti kreditorius. Šitaip būtų sudaromos galimybės kreditoriams pateikti savo nuomonę šiuo klausimu, surinkti papildomą reikšmingą informaciją ir tai leistų išvengti pakartotinio kreipimosi dėl bankroto pripažinimo tyčiniu ateityje.

Be to, kyla klausimas, kokiaje bankroto proceso stadijoje JANĮ 71 straipsnio 1 dalyje nustatyti asmenys turi teisę kreiptis į teismą su prašymu pripažinti bankrotą tyčiniu? Bankroto procesas privalo būti veiksmingas ir negali būti vilkinamas. Prašymo pripažinti bankrotą tyčiniu nagrinėjimas gali daryti įtaką šio proceso operatyvumui ir užtęsti bankroto procesą. Kaip minėta, atrodo, kad įstatymų leidėjas nustatė tokį terminą nemokumo administratoriui, tačiau jokių ribojimų dėl šios teisės įgyvendinimo laiko požiūriu kreditorių atžvilgiu nenumatė. Manytina, kad teisė kreiptis į teismą su prašymu pripažinti bankrotą tyčiniu turėtų būti įgyvendinama, kai paaiškėja pakankamos aplinkybės, rodančios galimus tyčinio bankroto požymius. Pažymėtina, kad nemokumo administratorius ar kreditoriai neturėtų laukti, kol konkretūs neteisėti veiksmai, kurie būtų galimi tyčinio bankroto pagrindai, būtų pripažinti neteisėtais teismų sprendimais. Pavyzdžiui, kasacinio teismo praktikoje nurodoma, kad tais atvejais, kai įmonės bankrotą prašoma pripažinti tyčiniu dėl nuostolingų ar ekonomiškai nenaudingų įmonei sandorių, įskaitant ir sandorius, susijusius su akcijų ar kito finansinio turto pirkimu, pardavimu ir (arba) perdavimu, sudarymo ar priimtų kitų nuostolingų ar ekonomiškai nenaudingų įmonei sprendimų, tokius sandorius ir (ar) priimtus kitus sprendimus nėra būtina ginčyti įstatymo nustatyta tvarka<sup>37</sup>. Tokios praktikos turėtų būti laikomasi ir sprendžiant dėl kitų tyčinio bankroto pagrindų egzistavimo.

Sprendžiant, iki kada prašymas pripažinti bankrotą tyčiniu gali būti teikiamas, svarbu įvertinti formuojamą teismų praktiką. Vienoje byloje teismas nurodė, kad teisės aktai nenustato termino, po kurio kreditorius nebegali inicijuoti bankroto pripažinimo tyčiniu, ir pripažino, jog atsakovas turi bankrutuojančios įmonės statusą, nėra priimtas nei kreditorių susirinkimo, nei teismo sprendimas dėl įmonės pabaigos, todėl nėra pagrindo spręsti, kad kreditorius, kreipdamasis į teismą su prašymu pripažinti bankrotą tyčiniu, kreipėsi pavėluotai<sup>38</sup>. Kitoje byloje teismas nurodė, kad įstatymas teisinio mechanizmo nagrinėti tyčinio bankroto nustatymo klausimą, kai įmonė yra likviduojama, nereglamentuoja<sup>39</sup>. Galiausiai naujesnėje teismų praktikoje nurodoma, kad prašymo pripažinti bankrotą tyčiniu teikimas yra aiškiai ribojamas

37 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-352-690/2017“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. lapkričio 5 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiseska/tekstas.aspx?id=b42d8dd7-5f4e-4a15-9245-ce71bd5f3698>.

38 „Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. sausio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-117/2010“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 25 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiseska/tekstas.aspx?id=cc3c6496-947b-4b2a-a063-48512e7b041b>.

39 „Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-74/2007“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 28 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiseska/tekstas.aspx?id=0a7dfbe3-494f-4478-b3e6-c109691ba646>.

bankroto proceso stadijomis: „<...> įmonės bankroto pripažinimo tyčiniu klausimo inicijavimas įstatymo yra ribojamas tam tikra bankroto proceso stadija. Jeigu bankroto procedūra vykdoma teismo tvarka, įmonės bankroto pripažinimą tyčiniu yra pagrindas inicijuoti tik iki įsiteisėja teismo sprendimas dėl įmonės pabaigos. Kai bankroto procedūra vykdoma ne teismo tvarka, įmonės bankroto pripažinimą tyčiniu yra pagrindas inicijuoti iki yra priimtas kreditorių susirinkimo nutarimas dėl įmonės pabaigos ir iki baigiasi šio kreditorių susirinkimo nutarimo apskundimo teismui terminas. Toks aiškinimas pagrįstas galiojančiu teisiniu reguliavimu, kad, priėmus sprendimą dėl įmonės pabaigos, įmonės bankroto procedūrų vykdymas laikomas užbaigtu ir jokios su įmonės bankroto procesu susijusios procedūros negali būti tęsiamos. <...> Pripažinimas, jog po sprendimo dėl įmonės pabaigos priėmimo dar galima inicijuoti klausimo dėl įmonės tyčinio bankroto nagrinėjimą, ne tik prieštarautų anksčiau aptartam teisiniam reguliavimui, bet ir paneigtų bankroto proceso, jo atskirų nuosekliai vykdomų procedūrų ir stadijų esmę bei paskirtį.“<sup>40</sup>. Tokios teisės aiškinimo praktikos laikomasi ir vėlesnėje teismų praktikoje<sup>41</sup>. Autorių nuomone, tokia praktika turėtų būti remiamasi ir taikant JANĮ. Be to, patys kreditoriai turėtų būti suinteresuoti operatyvia bankroto proceso eiga ir neturėtų kreiptis su prašymu pripažinti bankrotą tyčiniu jau paskutinėse bankroto proceso stadijose. Todėl prašymas pripažinti bankrotą tyčiniu teismui turėtų būti paduotas iki sprendimo dėl įmonės pabaigos priėmimo (JANĮ 100 straipsnis). Kita vertus, diskutuotina, ar ir toks ribojimas yra pakankamas užtikrinti veiksmingą nemokumo (bankroto) procesą ir įstatymų leidėjas neturėtų nustatyti konkretaus ankstesnio momento, iki kada toks prašymas turėtų būti teikiamas. Be to, nesant aiškios pozicijos įstatyme, tai kelia problemų dėl teisinio tikrumo ir aiškumo.

Antra, reikia įvertinti prašymui pripažinti bankrotą tyčiniu keliamus reikalavimus. Taip pat reikia nustatyti ir prašymui pripažinti bankrotą tyčiniu, kaip procesiniam dokumentui, keliamus reikalavimus. JANĮ tokių reikalavimų nenustato, todėl taikomi bendrieji CPK 111 straipsnyje nustatyti reikalavimai procesinių dokumentų formai ir turiniui. Esminiai tokio prašymo elementai yra aplinkybių, rodančių tyčinio bankroto požymius, bei konkretaus asmens (asmenų), kuris (kurie), pareiškėjo manymu, sukėlė tyčinį bankrotą, nurodymas, taip pat kokie konkretūs to asmens veiksmai rodo tyčinio bankroto sukėlimą. Jei prašymas pripažinti bankrotą tyčiniu neatitinka CPK nustatytų reikalavimų, teismas turi taikyti trūkumų šalinimo institutą.

Trečia, tikslinga įvertinti prašymo pripažinti bankrotą tyčiniu nagrinėjimo tvarką teisme. JANĮ 71 straipsnio 2 dalis nustato, kad teismas ne vėliau kaip kitą darbo

40 „Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-96-381/2016“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 18 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=b1e3078f-7272-482d-95e5-be56be3f3d65>.

41 „Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-970-381/2018“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 25 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=863555e9-e902-4886-84a3-b5d0bb7d979d>.

dieną nuo nutarties dėl pareiškimo pripažinti bankrotą tyčiniu priėmimo dienos jos kopiją išsiunčia netekusiems įgaliojimų juridinio asmens valdymo organų nariams. Ši nuostata leidžia teigti, kad įstatymų leidėjas tokiu būdu pripažįsta, jog, teismui sprendžiant klausimą dėl bankroto pripažinimo tyčiniu, jis privalo kiekvienu atveju apie tokios bylos nagrinėjimą informuoti visus juridinio asmens valdymo organų narius, t. y., visų pirma, įmonės vadovus. Todėl šiame procese turi dalyvauti ne tik paskutinis, bet ir ankstesnis (-i) įmonės vadovas (-ai). Toks informavimo reikalavimas leidžia teigti, kad jis yra siejamas su tokių asmenų informavimo būtinumu. Tačiau kyla klausimas, kodėl įstatymas nenustato pareigos apie tokią nutartį informuoti juridinio asmens dalyvių, kurių materialinėms teisėms ir pareigoms tokio prašymo nagrinėjimas sukelia pasekmes? Taip pat manytina, kad teismas tokią nutartį turi siųsti ir prašymą pripažinti bankrotą tyčiniu pateikusiems asmeniui.

Įstatymas taip pat nustato specialią įrodymų rinkimo taisyklę tokio pobūdžio byloje. Pagal JANĮ 71 straipsnio 3 dalį, kreditoriai ir įgaliojimų netekę juridinio asmens valdymo organai turi pareigą pateikti teismui jo prašomą informaciją, galinčią turėti reikšmės bankroto pripažinimui tyčiniu. Iš esmės ši teisės norma atkartoja bendrąją CPK 199 straipsnyje nustatytą taisyklę, numatančią pareigą pateikti rašytinius įrodymus. Tačiau JANĮ 71 straipsnio 1 dalies taikymas siejamas su proceso ekonomiškumu ir koncentracija. Įstatymas nenurodo, kad teismas kiekvienu atveju turi reikalauti visų įmonės kreditorių ar juridinio asmens valdymo organų pateikti dėl su prašymo pripažinti bankrotą tyčiniu nagrinėjimu susijusius duomenis. Tokių duomenų teismui gali pakakti ir iš prie prašymo pripažinti bankrotą tyčiniu pateiktų duomenų ir (ar) atsiliepimų į jį.

Nagrinėjant prašymą dėl bankroto pripažinimo tyčiniu, visų pirma, būtina įvertinti, ar bankrotas yra tyčinis, ar ne. Taigi esminis klausimas nagrinėjant prašymą dėl bankroto pripažinimo tyčiniu yra nustatyti, ar bankrotas turi JANĮ nurodomus tyčinio bankroto požymius. JANĮ nereglamentuoja nei įrodinėjimo naštos paskirstymo, nei kitų reikšmingų klausimų, iš esmės viską palikdamas teismo kompetencijai. Pagal bendrąją įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklę civiliniame procese, šalys turi įrodyti aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimus bei atskirtimus, išskyrus atvejus, kai remiamasi aplinkybėmis, kurių CPK nustatyta tvarka nereikia įrodinėti (CPK 182 straipsnis). Įstatymo nustatyta įrodinėjimo pareigos paskirstymo taisyklė reiškia, kad ieškovas privalo įrodyti savo reikalavimo pagrįstumą, o atsakovas – nesutikimo su ieškovo reikalavimais pagrindą<sup>42</sup>. Tai reiškia, kad, pagal bendrąją taisyklę, asmuo, teikiantis prašymą pripažinti bankrotą tyčiniu, turi įrodyti tyčinio bankroto pagrindą (pagrindus) ir asmenį (asmenis), kurio (kurių) veikimas ar neveikimas sukėlė tyčinį bankrotą.

---

42 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-184/2011“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 4 d., <http://liteko.teismai.lt/viesaspresindimupaiseska/tekstas.aspx?id=894753a5-9dd6-4734-809f-d7ccbf81f4f>.



Viena vertus, neretai tyčinio bankroto pagrindams nustatyti reikalingi įmonės vidaus dokumentai, informacija apie jos vykdytą ūkinę komercinę veiklą, kurių prašymą teikiantis asmuo neturi. Tokiu atveju teismas, atsižvelgdamas į teisėjo vadovavimo procesui principą, turėtų būti aktyvus renkant įrodymus. Kita vertus, prašymą pateikęs asmuo įrodinėjimo naštos negali perkelti teismui, kadangi tokiu atveju būtų paneigiamas rungtyniškumo principas. Pavyzdžiui, nebūtų suderinama su rungtyniškumo principu situacija, kai asmuo prašyme tik reikalauja bankrotą pripažinti tyčiniu tam tikrais pagrindais, tačiau jokių įrodymų nepateikia arba pateikia įrodymus dėl kai kurių pagrindų taikymo. Galiausiai tokia situacija keltų klausimų ir dėl teismo nepriklausomumo ir nešališkumo. Be to, JANĮ 65 straipsnis suteikia teisę kreditoriui atlikti juridinio asmens dokumentų patikrinimą ir nustato jos įgyvendinimo tvarką. Todėl, autorių nuomone, tokio pobūdžio byloje asmuo, teikiantis prašymą pripažinti bankrotą tyčiniu, turi įrodyti visas aplinkybes, o teismo aktyvumas nereiškia, kad jis perima įrodinėjimo našta.

Kitas svarbus procesinis klausimas tokio pobūdžio byloje yra pakartotinių prašymų pripažinti bankrotą tyčiniu nagrinėjimas. Ar teismo sprendimas pripažinti bankrotą tyčiniu ar jo nepripažinti konkrečiu pagrindu (pagrindais) užkerta kelią kitiems kreditoriams ar nemokumo administratoriui reikšti prašymą pripažinti bankrotą tyčiniu kitais pagrindais, negu jau išspręstas įsiteisėjusia teismo nutartimi? Manytina, kad šiuo atveju turėtų būti atskiriamos situacijos, kai teismas pripažįsta bankrotą tyčiniu pagal ankstesnį prašymą, ar ne.

Atsakant šį klausimą, reikia atsižvelgti į tai, kad reikalavimas pripažinti bankrotą tyčiniu yra **pagrindinis reikalavimas**. Kiti susiję reikalavimai, kaip atsakingų asmenų nustatymas, yra **išvestiniai** iš pagrindinio reikalavimo. Todėl patenkinus pagrindinį reikalavimą laikytina, kad tyčinio bankroto klausimas yra visiškai išspręstas.

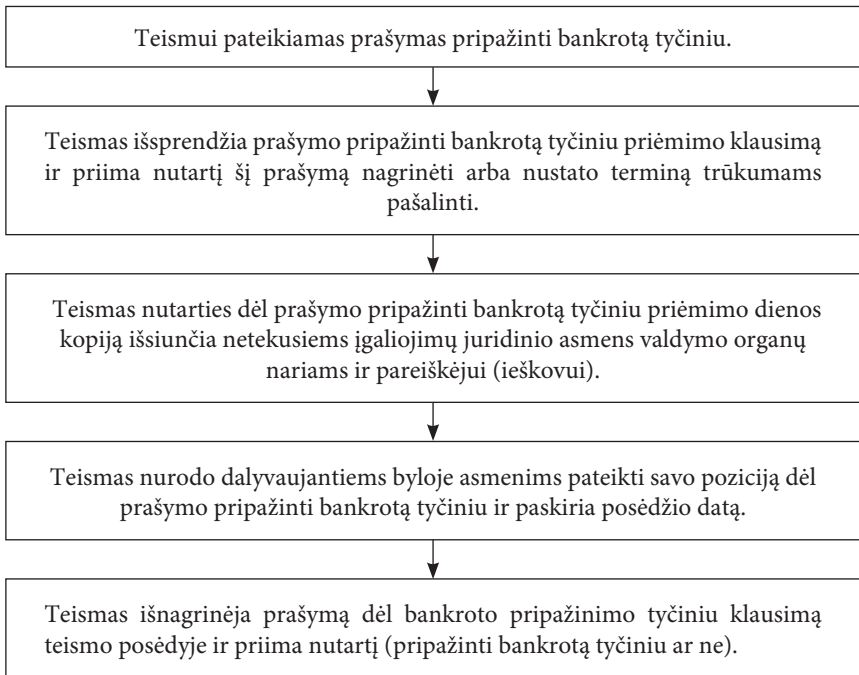
Vienu atveju, jeigu teismas pripažįsta bankrotą tyčiniu, tai turėtų reikšti, kad šis klausimas procese išspręstas ir pakartotinis prašymas bankrotą pripažinti tyčiniu, net jei jį reiškia kitas asmuo ar kitu JANĮ nustatytinu tyčinio bankroto pagrindu, laikytas tapačiu jau išnagrinėtam (CPK 137 straipsnio 2 dalies 4 punktas). Formaliai įprastai toks prašymas civiliniame procese nebūtų laikomas tapačiu, kadangi ieškinių tapatumas įstatyme siejamas su trimis kriterijais (požymiais) – tomis pačiomis šalimis, tuo pačiu ieškinio dalyku ir tuo pačiu ieškinio pagrindu<sup>43</sup>. Tačiau šiuo atveju svarbu įvertinti, kad tyčinio bankroto sukeltos pasekmės nepriklauso nuo to, kokiu JANĮ nustatytu pagrindu (pagrindais) bankrotas pripažintas tyčiniu. Be to, leidimas pakartotinai kreiptis dėl tyčinio bankroto pripažinimo vien kitais pagrindais būtų neracionalus ir neekonomiškas bei nesuderinamas su bankroto proceso veiksmingumo tikslu. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad tokiais atvejais įprastos ieškinių tapatumą reglamentuojančios taisyklės turėtų būti aiškinamos plečiamai.

43 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-118-1075/2020“, LITEKO, žiūrėta 2020 m. rugpjūčio 28 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=68e9f2b4-c476-4af6-9cb4-0150b6258852>.

Kitu atveju, jei teismas nepripažino bankroto tyčiniu, suinteresuotas asmuo turi teisę kreiptis į teismą su prašymu pripažinti bankrotą tyčiniu kitais, nei ankstesnėje byloje išnagrinėtais, pagrindais ir prašyti pripažinti asmenis, atsakingus dėl tyčinio bankroto sukėlimo. Tokiu atveju prašymų tapatumas dėl jų pagrindo (ir galbūt šalių) neturėtų būti nustatomas.

Galiausiai svarstytinas klausimas, kokia tvarka teismas turėtų nagrinėti prašymą pripažinti bankrotą tyčiniu? Iš esmės toks klausimas nagrinėjamas bankroto byloje pagal pareiškėjo (ieškovo) prašymą. Atsižvelgiant į tokio prašymo nagrinėjimo pobūdį, reikšmę ir jo sukeliamas teises pasekmes, abejotina, ar prašymo pripažinti bankrotą tyčiniu nagrinėjimui galėtų būti taikoma bendroji JANĮ 31 straipsnyje nustatytą nemokumo ginčų nagrinėjimo tvarka. Tokiu atveju teismas prašymą dėl bankroto pripažinimo tyčiniu nagrinėja ginčo teisenos tvarka, kadangi tik tokiu būdu būtų galima užtikrinti visas teises į teisingą teismą garantijas. Iš esmės prašymo dėl bankroto pripažinimo tyčiniu procedūra yra išsamus, ginčo teiseną nagrinėjamas reikalavimas, todėl galima teigti, kad ši procedūra yra „procesas procese“.

Prašymo pripažinti bankrotą tyčiniu nagrinėjimą galima pavaizduoti schemiškai.



Taip pat sistemaiškai analizuojant prašymo pripažinti bankrotą tyčiniu nagrinėjimo procedūrą, reikia įvertinti ir teismo nutarčiai, kuria išsprendžiamas šis klausimas,

keliamus reikalavimus. Jai taikomos CPK 290–292 straipsniuose nustatytos taisyklės. Kasacinio teismo praktikoje aiškinant šią nutartį nurodoma, kad nutartimi pripažinti bankrotą tyčiniu nepasisakoma dėl bankroto bylos esmės, šia nutartimi nėra užbaigiamas bankroto procesas, ji nedaro įtakos bankroto proceso eigai<sup>44</sup>. Nutarties, kuria tenkinamas prašymas bankrotą pripažinti tyčiniu, motyvuojamoje dalyje turi būti nustatyti konkretūs tyčinio bankroto pagrindai ir nurodyta, kokie asmenys ir kokius veiksmus, sukėlusius tyčinį bankrotą, atliko. Tokiu atveju nutarties rezoliucinėje dalyje turi būti nustatoma, kad bankrotas pripažįstamas tyčiniu, ir nurodomi asmenys, kurie sukėlė tyčinį bankrotą.

Be to, praktikoje pripažinta, kad CPK 366 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas draudimas atnaujinti procesą dėl įsiteisėjusių teismo sprendimų bankroto byloje turi būti aiškinamas kaip neapimantis įsiteisėjusių teismo nutarčių dėl bankroto pripažinimo tyčiniu<sup>45</sup>.

Apibendrinant galima teigti, kad JANĮ nenustato jokių aiškių procesinių taisyklių, kokia tvarka teismas turi nagrinėti prašymą pripažinti bankrotą tyčiniu. Toks teisinis reguliavimas, viena vertus, reiškia, kad įstatymų leidėjas paliko visus procesinio pobūdžio klausimus spręsti pagal CPK. Kita vertus, atsižvelgiant į bankroto pripažinimo tyčiniu procedūros ypatumus, jos sukeliama teisinė pasekmė, manytina, kad JANĮ ši procedūra turėtų būti detalčiau reglamentuojama ir užtikrinamas teisinis tikrumas, aiškumas ir kitos iš teisės į teisingą teismą kylančios garantijos.

### 3. Asmenų, atsakingų dėl tyčinio bankroto, nustatymas ir teisės į teisingą teismą užtikrinimas

Minėta, kad JANĮ iš esmės pakeitė tyčinio bankroto procedūrą, reglamentuodamas pareigą teismui, pripažinus įmonės bankrotą tyčiniu, nustatyti asmenį (asmenis), kurio (kurių) veikimas ar neveikimas sukėlė tyčinį bankrotą **ta pačia nutartimi**. Kadangi tokio reikalavimo ĮBĮ nenustatė, teismų praktikoje atitinkamai buvo nurodoma, kad, sprendžiant įmonės bankroto pripažinimo tyčiniu klausimą, tokie klausimai, kaip įmonės sudarytų sandorių teisėtumas ir galiojimas, atsakingų už tyčinį bankrotą asmenų civilinės atsakomybės klausimai, nėra nagrinėjami, tik patikrinama, ar egzistuoja ĮBĮ įtvirtinti pagrindai įmonės bankrotą vertinti kaip tyčinį<sup>46</sup>. Taigi iki JANĮ įsigaliojimo teismas, sprenddamas dėl įmonės bankroto pripažinimo tyčiniu, tuo pačiu procesiniu dokumentu klausimo dėl tyčinį bankrotą sukėlusiu asmenų nesprendė.

44 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-284-611/2018“, *supra note*, 29.

45 *Ibid.*

46 „Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. sausio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-116-330/2019“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 7 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/textas.aspx?id=27c70cab-8689-447d-809b-3b6af43e0c32>.

Šiuo metu galiojantis teisinis reglamentavimas numato, kad teismas nutartyje, kuria pripažįsta bankrotą tyčiniu, privalo nustatyti:

- tyčinio bankroto pagrindą (pagrindus) ir
- asmenį (asmenis), kurio (kurių) veikimas ar neveikimas sukėlė tyčinį bankrotą.

Tokia prašymo pripažinti bankrotą tyčiniu nagrinėjimo tvarka yra siejama su operatyvesniu už tyčinį bankrotą atsakingų asmenų nustatymu ir kreditorių teisės reikšti tiesioginį ieškinį palengvinimu. Autoriai neneigia šių įstatymų leidėjo tikslų pagrįstumo, tačiau kelia klausimą, ar toks teisinis reguliavimas suderinamas su juridinių asmenų nemokumo proceso veiksmingumo tikslu (JANĮ 1 straipsnio 1 dalis) bei procese dalyvaujančių asmenų teise į teisingą teismą. Iki JANĮ priėmimo praktikoje tyčinio bankroto klausimo sprendimas buvo ganėtinai sudėtingas. Šio proceso metu teismas neretai turėjo atlikti išsamią įmonės vykdytos ūkinės komercinės veiklos analizę, jos pagrįstumą, atitiktį verslo praktikai, sudarytus sandorius ir kitas aplinkybes. Atsižvelgiant į tokio pobūdžio bylose nagrinėjamų klausimų pobūdį, prašymo pripažinti bankrotą tyčiniu nagrinėjimas atitiko civilinės bylos ginčo teisenoje nagrinėjimą. Reikalavimas ta pačia nutartimi nustatyti ne tik tyčinio bankroto pagrindą (pagrindus), bet ir asmenį (asmenis), kurio (kurių) veikimas ar neveikimas sukėlė tyčinį bankrotą, gerokai praplečia tokio ginčo ribas ir reikalauja išsamesnio įrodymų tyrimo. Atitinkamai užsitęsęs tyčinio bankroto klausimo sprendimas gali vilkinti ir bankroto proceso eigą, nors siekis sutrumpinti bankroto procesus buvo vienas esminių rengiant JANĮ<sup>47</sup>.

Naujausioje Lietuvos apeliacinio teismo praktikoje aiškinant JANĮ 70 straipsnio 3 dalyje nustatytos teisės normos prigimtį ir tikslus nurodoma, kad ši teisės norma, nors ir turi procesinės teisės požymių, tačiau iš esmės yra materialioji. Tokią išvadą pagrindžia JANĮ 70 straipsnio 3 dalies taikymo tikslas – ja siekiama nustatyti už tyčinį bankrotą atsakingus asmenis, t. y. tokiems asmenims sukuriama tam tikros teisės ir pareigos (atsiranda teisiniai padariniai). Teismui pritaikius JANĮ 70 straipsnio 3 dalies normą, nustatomos buvusių juridinių asmenų valdymo organų ir (ar) dalyvių civilinės atsakomybės sąlygos, konkrečiai šių asmenų neteisėti veiksmai ir kaltė. Taip pat pripažįstama, kad atsakingų už tyčinį bankrotą asmenų nustatymas yra išimtinai susijęs su tyčinio bankroto apibrėžimu, sąlygų (požymių) įvertinimu, kurie yra pripažįstami materialiosios teisės normomis. Tokiu atveju JANĮ 70 straipsnio 3 dalies norma turi būti taikoma ne savarankiškai, o kartu su JANĮ 70 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta tyčinio bankroto samprata ir to paties straipsnio 2 dalyje nustatytais tyčinio bankroto požymiais<sup>48</sup>. Taigi teismų praktikoje pripažįstama, kad JANĮ 70 straipsnio 3 dalyje reglamentuojama teisės norma yra iš esmės materialinio pobūdžio, o jos taikymas neatsiejamas nuo pagrindinio prašyme pripažinti bankrotą tyčiniu keliamo reikalavimo, t. y. tyčinio bankroto pagrindų nustatymo.

47 „2018 m. spalio 23 d. Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr. XIIIIP-2777“.

48 „Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1662-241/2020“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. lapkričio 23 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiaska/tekstas.aspx?id=43f5e1d2-c604-435a-a2f2-beb505ebc808>.

Reikalavimas nustatyti asmenį (asmenis), kurio (kurių) veikimas ar neveikimas sukėlė tyčinį bankrotą, JANĮ parengiamuosiuose darbuose nepaaiškintas. Įstatyme nenurodyta, kokie asmenys gali būti laikomi sukėlusiais tyčinį bankrotą, kaip jie turi būti nustatomi, įtraukiami į procesą. Galiausiai įstatymas net neapibrėžia, koks tokių asmenų procesinis statusas byloje, kokias teises ir pareigas jie turi, kaip turi būti užtikrinama jų teisė į teisingą teismą.

Pirma, kyla klausimas, kokia yra procese dalyvaujančių asmenų **procesinė padėtis** teikiant prašymą dėl bankroto pripažinimo tyčiniu. Tokį prašymą turi teisę paduoti kreditorius ir nemokumo administratorius. Tokiu atveju atitinkamai procese pareiškėju laikomas kreditorius (arba keli kreditoriai, jeigu jie kartu pateikia tokį prašymą) ir (ar) bankrutuojanti (bankrutavusi) įmonė, kai prašymą pateikia nemokumo administratorius, kadangi bankrutuojantieji (bankrutavusieji) įmonei, kaip civilinėje byloje dalyvaujančiam asmeniui, atstovauja pagal įstatymą (teismo nutartimi) paskirtas bankroto administratorius (arba jo įgaliotas asmuo)<sup>49</sup>. Iš esmės pareiškėjo nustatymas ir jo teisinis statusas atitinka ieškovo teisinį statusą civiliniame procese, kadangi tokį prašymą pateikęs asmuo prašo išspręsti materialinį reikalavimą – pripažinti bankrotą tyčiniu ir nustatyti jį sukėlusius asmenis.

Vis dėlto kyla klausimas, kokią procesinę statusą turi asmenys, kurie prašyme nurodomi, kaip sukėlę tyčinį bankrotą? Ar jie laikomi byloje atsakovais ar trečiaisiais asmenimis? Civiliniame procese trečiųjų asmenų ir atsakovo procesinė padėtis, teisės ir pareigos skiriasi. Civiliniame procese atsakovu laikomas asmuo, kuris privalo atsakyti pagal ieškinį, t. y. kuriam nukreiptas materialinis teisinis reikalavimas<sup>50</sup>.

Autorių manymu, labiausiai teisinį tikrumą, aiškumą ir teisės į teisingą teismą garantijas atitiktų aiškinimas, kad tokiu atveju prašymą pripažinti bankrotą tyčiniu padavęs asmuo būtų laikomas **ieškovu**, o juridinio asmens valdymo organai, kuriuos pareiškėjas (ieškovas) laiko atsakingais už tyčinio bankroto sukėlimą, būtų laikomi **atsakovais**.

Taip pat kyla klausimas, koks yra dalyvaujančių byloje asmenų statusas, jei teismas siekia pripažinti bankrotą tyčiniu *ex officio*. Tokiu atveju tyrimas dėl bankroto pripažinimo tyčiniu atliekamas nesant prašymo tai padaryti. Praktikoje tokie atvejai yra sunkiai įsivaizduojami. Iš esmės tokiu atveju teismas turėtų informuoti juridinio asmens valdymo organus, taip pat bankrutuojančią įmonę apie ketinimą bankrotą pripažinti tyčiniu. Tokia procedūra savo esme artimesnė baudžiamajame procese atliekamam ikiteisminiam tyrimui, o ne civiliniam procesui, kuris, nesant suinteresuoto asmens pareiškimo, negali būti pradedamas<sup>51</sup>. Manytina, kad tokiu atveju, jei

49 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. liepos 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-296-684/2018“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 5 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=af8bed2a-1f4d-4fed-8ebb-bbd1d008ec36>.

50 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-123/2006“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugpjūčio 28 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=3f556a19-8c0f-4d28-b62d-fd100c2c9a1b>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2K-209/2014“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugsėjo 8 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=0f2590c5-ddf0-4e1e-9865-5d2da2af2b60>.

51 „Civilinio proceso kodeksas“, *supra note*, 26: 2, 5 straipsniai.

teismas nuspręstų savo iniciatyva nagrinėti klausimą dėl bankroto pripažinimo tyčiniu, galėtų būti sprendžiamas tik klausimas dėl tyčinio bankroto pagrindų, bet ne dėl asmenų, kurie jį sukėlė, nustatymo. Tačiau tokios išimties šiuo metu JANĮ nenumato.

Antra, turi būti nustatyta, **kokie asmenys laikomi atsakovais** sprendžiant prašymą pripažinti bankrotą tyčiniu. Vien lingvistinis JANĮ normų aiškinimas suponuoja, kad atsakovais laikomi juridinio asmens valdymo organai. Teismų praktikoje pripažįstama, kad, pripažinus bankrotą tyčiniu, teisę reikšti ieškinį kreditorius turi ne tik įmonės vadovui, bet ir dalyviui: „<...> jei įmonės dalyvis atlieka veiksmus, dėl kurių įmonės bankrotas pripažintas tyčiniu, jis tuo pačiu atlieka nesąžiningus veiksmus, kurie CK 2.50 straipsnio 3 dalies pagrindu gali lemti jo civilinę atsakomybę, jei yra visos kitos šios normos taikymo sąlygos“<sup>52</sup>. Tai reiškia, kad įmonės dalyvis taip pat gali atlikti tyčinio bankroto veiksmus ir už tokius veiksmus jam kyla teisinė atsakomybė.

Vis dėlto kyla klausimas, kas ir kokia tvarka turėtų nuspręsti, kokie asmenys laikytini sukėlusiais tyčinį bankrotą? Viena vertus, pareiškėjas (ieškovas) prašyme pripažinti bankrotą tyčiniu turėtų nurodyti atsakovais visus asmenis, kurių veikimas ar neveikimas, jo nuomone, sukėlė tyčinį bankrotą. Pagal bendrąją taisyklę, būtent ieškovas (pareiškėjas) turi nurodyti atsakovą byloje<sup>53</sup>. CPK 45 straipsnio 1 dalyje nustatyta ieškovo teisė pakeisti pradinį ieškovą arba atsakovą tinkamu ieškovu arba atsakovu. Visais atvejais šie proceso dalyviai gali būti pakeičiami tik esant ieškovo sutikimui, taigi šia procesine priemone gali disponuoti tik ieškovas (CPK 45 straipsnio 2, 3 dalys). Toks proceso teisės normos aiškinimas atitinka formuojamą kasacinio teismo praktiką, kad bet kuriuo atveju netinkamos šalies pakeitimas gali įvykti tik sutinkant ieškovui. Teismo atliekama šalių procesinių veiksmų kontrolė pasireiškia tuo, kad teismas, nagrinėdamas bylą ir nustatęs, jog byloje atsakovu gali būti patrauktas kitas asmuo, turi išaiškinti ieškovui teises prašant tokių asmenų patraukti dalyvauti byloje atsakovu (CPK 43 straipsnis) ar jį pakeisti tinkamu atsakovu (CPK 45 straipsnis). Kitu atveju, ieškovui nesutinkant, kad atsakovas būtų pakeistas, teismas bylą nagrinėja iš esmės (CPK 45 straipsnio 3 dalis)<sup>54</sup>.

Taigi ieškovas, teikiantis prašymą pripažinti bankrotą tyčiniu, turi nurodyti konkretų atsakovą (-us), atsižvelgdamas į ginčo dalyką (konkretų pagrindą pripažinti bankrotą tyčiniu). Manytina, kad proceso dispozityvumo principas leidžia ieškovui tokiu atveju pasirinkti konkretų įmonės vadovą (savininką) atsakovu dėl konkretaus tyčinio bankroto pagrindo, o ne siekti pripažinti, kad dėl tyčinio bankroto atsakingi visi suinteresuoti asmenys.

Neabejotina, kad iš teisės į teisingą teismą kylantys rungtyniškumo, šalių lygia-teisiškumo principai reikalauja, jog jau proceso pradžioje būtų tiksliai ir aiškiai nu-

52 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-115-915/2017“, *supra note*, 22.

53 „Civilinio proceso kodeksas“, *supra note*, 26: 111 straipsnio 1 dalies 2 punktas, 45 straipsnis.

54 „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-120/2014“, *LITEKO*, žiūrėta 2020 m. rugpjūčio 29 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiaska/tekstas.aspx?id=a0bf925b-4b26-41bc-854b-5a1d94acbed>.

statyti dalyvaujantys byloje asmenys. Tačiau sprendžiant tyčinio bankroto klausimą bylos nagrinėjimo metu gali kilti poreikis įvertinti prašyme nenurodytas aplinkybes ir atitinkamai pasisakyti dėl prašyme nenurodytų asmenų teisių ir pareigų. Draudimas teismo sprendime pasisakyti dėl neištrauktų dalyvauti byloje asmenų materialijų teisių ir pareigų yra absoliutus sprendimo negaliojimo pagrindas (CPK 266, 329 straipsnio 2 punktą) ir teisės į teisingą teismą pažeidimas. Todėl manytina, kad teismas, nagrinėdamas prašymą pripažinti bankrotą tyčiniu, ir nustatęs, jog šio klausimo sprendimas yra susijęs su asmenimis, nenurodytais pareiškėjo (ieškovo) prašyme, juos privalo informuoti apie procesą ir siūlyti pareiškėjui (ieškovui) juos įtraukti į bylą. Ieškovui atsisakius pakeisti atsakovą tinkamu ar į procesą įtraukti kitą atsakovą, teismas turėtų nagrinėti prašymą tik ta apimtimi ir tik dėl to atsakovo veiksmų, kuris procese dalyvauja.

Trečia, JANĮ nereglamentuoja, kaip ir kokia procesine tvarka turi būti sprendžiamas klausimas dėl bankroto pripažinimo tyčiniu ir nustatomi tyčinį bankrotą sukėlę asmenys. Siekiant užtikrinti teisę į teisingą procesą, dalyvaujantiems byloje asmenims tokiu atveju turi būti sudaromos visos procesinės galimybės pateikti savo poziciją ir argumentus tiek dėl bankroto pripažinimo tyčiniu, tiek dėl tyčinį bankrotą sukėlusiu asmenų nustatymo. Iš esmės tokio pobūdžio bylose juridinio asmens valdymo organai ir (ar) savininkai, įtariamai sukėlę tyčinį bankrotą, gali gintis tiek aplinkybe, kad įmonės bankrotas neatitinka JANĮ 70 straipsnyje nurodytų bankroto požymių, tiek įrodinėti, jog jų veiksmai (veikimas ar neveikimas) nelėmė tyčinio bankroto. Manytina, kad vien aplinkybė, jog toks sprendimas sukelia prejudicinius faktus nagrinėjant civilinę bylą dėl žalos atlyginimo po bankroto proceso, reikalauja, kad ginčas dėl bankroto pripažinimo tyčiniu turi būti išnagrinėtas laikantis visų iš teisės į teisingą teismą kylančių garantijų.

Pirmosios instancijos teismas, nagrinėdamas šiuos klausimus, turėtų rengti žodinių bylos nagrinėjimą, kviesti į jį visus byloje dalyvaujančius asmenis ir sudaryti galimybes atsakovams atsikirsti į prašymą pripažinti bankrotą tyčiniu<sup>55</sup>.

Taigi vienas esminių procesinių aspektų nagrinėjant prašymą pripažinti bankrotą tyčiniu yra tinkamas suinteresuotų asmenų procesinio statuso nustatymas ir teisės į teisingą teismą užtikrinimas. Autorių nuomone, tokiu atveju prašymą pripažinti bankrotą tyčiniu teikiantis asmuo turėtų būti laikomas ieškovu, o jo prašyme nurodomi atsakingi už bankrotą asmenys – atsakovais. Atsakovams turi būti suteikiamos visos procesinės garantijos gintis nuo tokio prašymo.

#### 4. Prašymo pripažinti bankrotą tyčiniu nagrinėjimo tvarkos pakeitimo siūlymai

Šiame straipsnyje teigiama, kad JANĮ nustatytas bankroto pripažinimo tyčiniu modelis yra itin sudėtingas, reikalaujantis į prašymo pripažinti bankrotą tyčiniu

55 „Civilinio proceso kodeksas“, *supra note*, 26: 153 straipsnio 1 dalis.



nagrinėjamą įtraukti neretai didelį skaičių asmenų, spręsti ne tik tyčinio bankroto pagrindų nustatymo klausimus, bet ir dėl asmenų, kurie tyčinį bankrotą sukėlė. Sprendžiant, kad JANĮ nustatytas tyčinio bankroto modelis yra tinkamas, svarstyti, kokie galimi šio instituto tobulinimo variantai.

Atsižvelgiant į nurodytus prašymų dėl bankroto pripažinimo tyčiniu nagrinėjimo ypatumus, manytina, kad sprendžiant dėl tyčinio bankroto instituto tobulinimo įstatyme galėtų būti diferencijuojamos kelios skirtingos tyčinio bankroto procedūros (modeliai). Šių procedūrų atskyrimas pagrįstas siekiu užtikrinti veiksmingą (operatyvų ir greitą) bankroto procesą ir teisę į teisingą teismą bei atsižvelgiant į tai, kokioje bankroto proceso stadijoje prašymas pripažinti bankrotą tyčiniu galėtų būti reiškiamas. Šie siūlymai, autorių nuomone, iš esmės leistų pasiekti ir Direktyvoje nustatytus efektyvaus nemokumo proceso tikslus.

Vienu atveju galima esamą JANĮ teisinį reglamentavimą papildyti ankstesne tyčinio bankroto nustatymo tvarka, t. y. **nereikalaujant nustatyti asmenų, sukėlusių tyčinį bankrotą**. Taigi prašymą dėl bankroto pripažinimo tyčiniu teikiančiam asmeniui pakaktų įrodyti JANĮ 70 straipsnyje nustatytus tyčinio bankroto pagrindus, ir nereikėtų įrodinėti dėl asmenų, sukėlusių tyčinį bankrotą. Tokia tyčinio bankroto procedūra būtų ekonomiškai ir operatyvi. Ši procedūra galėtų būti taikoma jau bankroto proceso pradžioje, kilus įtarimų dėl tyčinio bankroto pagrindų egzistavimo, tačiau nereikalaujant atlikti išsamesnio tyrimo nustatant asmenis, kurių veiksmai (veikimas ar neveikimas) sukėlė tyčinį bankrotą. Taip pat ji būtų veiksminga tais atvejais, kai nemokumo administratoriui neperduoti įmonės veiklos dokumentai, dėl to apribojamos jo galimybės identifikuoti visus dėl tyčinio bankroto kaltus asmenis. Tokiu atveju teismui pripažinus bankrotą tyčiniu, suinteresuoti asmenys, pasibaigus bankroto procesui, turėtų teisę reikšti ieškinius dėl žalos atlyginimo už tyčinį bankrotą atsakingiems asmenims, kurie būtų nustatomi toje civilinėje byloje.

Antruoju atveju būtų taikoma **šiuo metu JANĮ nustatyta įmonės bankroto pripažinimo tyčiniu tvarka**. Šiuo atveju prašymą dėl bankroto pripažinimo tyčiniu teikiantis asmuo turėtų įrodyti JANĮ 70 straipsnyje nustatytus tyčinio bankroto pagrindus ir asmenis, kurių veiksmai (veikimas ar neveikimas) sukėlė tyčinį bankrotą. Tokia tyčinio bankroto nustatymo procedūra sudėtingesnė, joje būtų privaloma įtraukti visus dėl tyčinio bankroto sukėlimo įtariamus asmenis. Ši procedūra galėtų būti taikoma pradėjus vykdyti bankroto proceso administravimo procedūras, įvertinus įmonės turimą, sandorius ir kitas reikšmingas aplinkybes, kurios būtų pagrindas ne tik pripažinti bankrotą tyčiniu, bet ir leistų nustatyti dėl tyčinio bankroto kaltus asmenis.

Bet kokiu atveju kurį bankroto pripažinimo tyčiniu tvarkos modelį rinktis, spęstų tokį procesą inicijuojantis asmuo, atsižvelgdamas į nemokumo proceso stadiją, turimus duomenis ir pan. Tuo remiantis siūlytina papildyti JANĮ 70 straipsnį 4 dalimi, nurodant: „Teismas bankrotą pripažįsta tyčiniu: 1) nustatydamas asmenį (asmenis), kurio (kurių) veikimas ar neveikimas sukėlė tyčinį bankrotą, arba 2) tokio asmens (asmenų) nenustatydamas. Prašyme dėl įmonės bankroto pripažinimo tyčiniu jį teikiantis asmuo nurodo, kokiu būdu jis siekia pripažinti įmonės bankrotą tyčiniu.“

## Išvados

1. JANĮ nustatyto tyčinio bankroto tikslai yra i) įmonių valdymo organų skatinimas tinkamai vadovauti įmonei; ii) teisės kreiptis į teismą dėl įmonės sandorių pripažinimo negaliojančiais JANĮ 72 straipsnyje nustatytais pagrindais ir tvarka suteikimas nemokumo administratoriui; iii) prokuroro informavimas dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo, iv) galimybės taikyti JANĮ 13 straipsnio 2 dalyje nustatytas sankcijas suteikimas teismui, v) teisės reikšti tiesioginius ieškinius bendrovės vadovams ir (ar) dalyviams suteikimas kreditoriams.
2. Prašymą pripažinti bankrotą tyčiniu padavęs asmuo turėtų būti laikomas ieškovu, o juridinio asmens valdymo organai (ir kiti asmenys), kuriuos pareiškėjas (ieškovas) laiko atsakingais už tyčinio bankroto sukėlimą, turėtų būti laikomi atsakovais. Atsižvelgiant į tyčinio bankroto nustatymo sukeliamas reikšmingas teises pasekmes ir prejudicinius faktus nagrinėjant civilinę bylą dėl žalos atlyginimo po bankroto proceso, prašymas pripažinti bankrotą tyčiniu turėtų būti nagrinėjamas ginčo teisenos tvarka, užtikrinant visas teises į teisingą teismą garantijas.
3. Prašymas pripažinti bankrotą tyčiniu turėtų būti teikiamas nustačius galimus tyčinio bankroto pagrindus. Toks prašymas turėtų būti reiškiamas ne vėliau kaip iki sprendimo dėl įmonės pabaigos priėmimo (JANĮ 100 straipsnis). Jeigu teismui pateikiami keli prašymai pripažinti bankrotą tyčiniu, jie turėtų būti sujungiami ir nagrinėjami vienoje byloje.
4. Svarstyтина, ar kreditoriaus teisė kreiptis dėl bankroto pripažinimo tyčiniu neturėtų būti priskiriama prie kolektyvinių kreditorių teisių, dėl kurios įgyvendinimo kreditoriai turėtų balsuoti kreditorių susirinkime. Taip pat siūlytina nemokumo administratoriui, prieš kreipiantis į teismą su prašymu pripažinti bankrotą tyčiniu, informuoti visus įmonės kreditorius, paprašyti pateikti poziciją šiuo klausimu.
5. Teismo nutartis pripažinti bankrotą tyčiniu turėtų būti suprantama kaip sprendimas dėl ieškinio pagrindo, kuriuo remdamiesi kreditoriai turi teisę kreiptis dėl jiems padarytos žalos atlyginimo savarankiškai inicijuodami naują civilinę bylą. Pripažinus įmonės bankrotą tyčiniu, naujas reikalavimas pripažinti bankrotą tyčiniu kitais pagrindais ar dėl kitų asmenų turėtų būti pripažįstamas tapačiu jau išnagrinėtam prašymui.
6. Atsižvelgiant į šiame straipsnyje nustatytus prašymų dėl bankroto pripažinimo tyčiniu nagrinėjimo ypatumus, siūlytina tobulinti esamą tyčinio bankroto modelį, papildant JANĮ 70 straipsnį 4 dalimi, kurioje būtų nurodyta: „Teismas bankrotą pripažįsta tyčiniu: 1) nustatydamas asmenį (asmenis), kurio (kurių) veikimas ar neveikimas sukėlė tyčinį bankrotą, arba 2) tokio asmens (asmenų) nenustatydamas. Prašyme dėl įmonės bankroto pripažinimo tyčiniu jį teikiantis asmuo nurodo, koku būdu jis siekia pripažinti įmonės bankrotą tyčiniu.“

## PROCEDURAL PROBLEMS IN ESTABLISHING FRAUDULENT BANKRUPTCY

**Remigijus Jokubauskas**

Mykolas Romeris University, Lithuania

**Vigintas Višinskis**

Mykolas Romeris University, Lithuania

**Abstract.** *This article examines the meaning of fraudulent bankruptcy and the problems inherent in applications of fraudulent bankruptcy. It proposes how the regulation of fraudulent bankruptcy can be improved, and considers the historical development and legal regulation of the institute of fraudulent bankruptcy in foreign countries.*

*Also considered is the amendment of fraudulent bankruptcy introduced by the Law on Insolvency of Enterprises of the Republic of Lithuania. The authors assert that the new law on insolvency proceedings has fundamentally changed the procedure for the examination of applications for fraudulent bankruptcy. They argue this to be the case since the court must decide not only on the grounds of fraudulent bankruptcy, but also on the persons who caused the fraudulent bankruptcy by the same decision. In such cases, also discussed is how the court must ensure the right to a fair trial and the effectiveness of insolvency (bankruptcy) proceedings is discussed, and the status of the person(s) involved and their procedural rights and obligations.*

**Keywords:** *Fraudulent Bankruptcy, Right to a Fair Trial, Process of Insolvency.*

---

**Remigijus Jokubauskas**, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Privatinės teisės instituto doktorantas. Mokslinių tyrimų kryptys: įmonių nemokumo teisė, civilinis procesas.

**Remigijus Jokubauskas**, PhD candidate at Mykolas Romeris University, Mykolas Romeris Law School, Institute of Private Law. Research interests: corporate insolvency law, civil procedure.

---

**Vigintas Višinskis**, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Privatinės teisės instituto profesorius. Mokslinių tyrimų kryptys: įmonių nemokumo teisė, civilinis procesas.

**Vigintas Višinskis**, Professor at Mykolas Romeris University, Mykolas Romeris Law School, Institute of Private Law. Research interests: corporate insolvency law, civil procedure.